

пройшов пропагандистський вишкіл у сотні "Орлика" колишній редактор криворізького часопису "Дзвін", член ОУН Борис Євтухов, який перебував в УПА до арешту 14.02.1945 р. і був засуджений як військовий інструктор УПА²³.

У 1944 році до боївки, розташованої поблизу Коломиї, належав відомий український поет, в'язень Соловецьких таборів, священник УАПЦ Микола Соколовський (літературний псевдонім – "Сарма"), під псевдом "Микола Біда".

Цікаво, що в книзі спогадів про О. Грабця – "Батька" до числа загиблих у славетному бою під Гурбами 24.04.1944 р. зараховано принаймні трьох дніпропетровців – вояків УПА це: командир чоти В. Санчевський – "Запорожець" (у книжці – "Синчевський"), командир ланки В. Ропакський – "Діброва" (у книжці – неправильно названий В. Байченком) та командир ланки В. Черембило – "Яруга" (у книжці – "Чорнобило Василь")²⁴

Крапку ставити ще рано. Пошук триває.

P.S. Шановні читачі, велике прохання до всіх, хто може щось доповнити до цієї праці або взагалі володіє інформацією про діяльність дніпропетровських підпільників в ОУН або УПА, повідомити на адресу: КУДЕЛІ Дмитрові, вул. Каруни, 69, к. 43, м. Дніпропетровськ 49024 або E-mail: kudelia@ukr.net

Михайло РОМАНЮК

СОТНЯ УПА "СВОБОДИ"

У 1943 році на Волині вже активно діяли формування Української Повстанської Армії. В цей же час на теренах сусідньої Галичини почалося формування відділів Української Народної Самооборони (далі – УНС), які в майбутньому стали ядром перших сотень УПА в цьому терені. Вони прискореними темпами проходили військовий та ідейно-політичний вишкіл, готувалися до активної та тривалої боротьби проти німецьких, польських, а відтак і російсько-більшовицьких окупантів.

Влітку 1943 року на теренах Бродівського повіту ОУН був сформований відділ УНС, яким командував Василь Кіпран – "Музика" з села Брахів Олеського району*, що на Львівщині¹. Невдовзі за наказом військового референта Золочівської округи ОУН Михайла Гачкевича – "Карого" командування над цим відділом перейняв Роман Загоруйко – "Лапайдух" із села Підгірці, що на Бродщині². Відділ в основному базувався в районі сіл Черниця та Боратин сучасного Бродівського району Львівської області.

Восени 1943 року на території повіту було створено також відділи УНС Івана Котули** – "Іванка" та Мар'яна Кравчука – "Малинового", які також проводили вишкіл майбутніх вояків УПА³.

Поряд з цим було створено багато центрів, де члени ОУН та їх симпатики проходили військовий та ідейно-політичний вишкіл. Такі вишколи, зокрема, проводилися в районі сіл Боратин, Черниця, Ражнів, Голубиця, Соколівка та багатьох інших місцях.

У листопаді 1943 року один з провідних діячів ОУН на теренах Бродщини Григорій Котельницький – "Шугай", який тоді виконував обов'язки військового референта Золочівського повітового проводу, зібрав понад 30 членів ОУН і вирушив із ними у Боратинський ліс. Саме ця група склала ядро сформованого пізніше куреня УПА. Восени 1943 – взимку 1944 років із новобранцями на Бродщині, у Боратинському лісі та інших місцях тривав військовий вишкіл, заготівля озброєння, одягу, медикаментів, продуктів харчування тощо⁴.

* Тепер с. Брахівка Буського району Львівської області.

¹ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. – Дрогобиччина, 1996. – С. 116.

² Там само. – С. 111–116.

** Довгий час прізвище сотенного "Іванка" було невідоме, і лише нещодавно його за архівними документами встановив історик Володимир Мороз зі Львова

³ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. – С. 138.

⁴ Архів Управління Служби Безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-33024. – Арк. 13–14.

²³ Архів УСБУ ДО. – ФКС. – Спр. П-12541. – Т. 2. – С. 114.

²⁴ Командир групи УПА-"Південь" полковник "Батько". Омелян Грабець у спогадах боювих друзів та родини. – Коломия, 2001. – С. 194.

Навесні 1944 року група "Шугая" разом із поповненням, яке прийняли в Боратинському лісі, перейшла в Поморянський ліс під село Романів, де розпочалося формування куреня УПА. Туди ж були стягнуті всі відділи УНС, УПА та боївки ОУН, які діяли на теренах Золочівської округи ОУН. Так, зокрема, туди прибула боївка "Вихора" з Підкарпатського району, Олексія Кравчука – "Завзятого" та Михайла Юраса – "Залізного" з Пониковицького району, чота Романа Гуди* – "Тигра"⁵ (родом із села Бужок)⁶, боївки "Остапа", "Крука"⁷ та багато інших відділів.

Саме тут "Шугай" сформував дві сотні УПА, командирами яких були призначені Іван Котула – "Іванко" та Роман Гуда – "Тигр"⁸. "Шугай" зайняв пост командира куреня. Дещо пізніше у його розпорядження прибув колишній відділ УНС "Малинового", який вже був перетворений у сотню УПА⁹. Сотня УПА "Тигра" була сформована з боївки "Вихора", "Залізняка", "Остапа", а дещо пізніше до неї приєдналася боївка "Завзятого"¹⁰.

В цій же місцевості відбувалося також формування інших куренів УПА. Зокрема, тут був сформований курінь УПА "Ненаситця", командуванням над яким пізніше від нього перебрав Михайло Гачкевич – "Карий". У 1944 році до складу куреня входили сотні Романа Загоруйка – "Лапайдуха", Михайла Ковалишина – "Опоки" з села Переволочна Пониковицького (тепер Буського) району та Михайла Цимбалка – "Ткаченка" з Суховолі Підкарпатського (тепер Бродівського) району¹¹.

До складу куреня "Шугая", крім сотні "Дружинники" на чолі зі "Свободою", входили сотня УПА "Витязі" під командуванням сотенного Івана Котули – "Іванка", а пізніше Володимира Федорківа – "Оверка"¹² зі села Ожидова Олеського (тепер Буського) району¹³ та сотня "Непоборних" на чолі із сотенним Мар'яном Кравчуком – "Малиновим" з Красного. Організаційно курінь підпорядковувався Григорію Котельницькому – "Шугаю" як командиром Тактичного Відтинку "Пліснесько" Воєнної Округи 2 "Буг". Він же одночасно був командиром цього куреня¹⁴.

* Родом із с. Бужок Олеського (тепер – Буського) району

⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-34245. – Арк. 26.

⁶ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. – С. 105.

⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 49–50.

⁸ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 286.

⁹ Там само. – Спр. П-33024. – Арк. 13–14.

¹⁰ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 49–50.

¹¹ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. – С. 308–309, 322.

¹² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-11840. – Пакет.

¹³ Там само. – Спр. П-32066 – Арк. 36–38, 63.

¹⁴ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. – С. 321–322.

Після завершення формування куреня "Шугая" відбувся мітинг, на якому до стрільців та старшин мав промову командир куреня Григорій Котельницький. Виступаючи перед ними, він ще раз наголосив на меті створення УПА та поставив перед сотнями завдання – перейти лінію фронту й продовжувати боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу в тилу Червоної армії¹⁵.

На початку червня 1944 року "Тигра" на посаді командира сотні УПА змінив колишній чотовий цього відділу "Свобода"¹⁶. Сотня далі в цей час діє на території Перемишлянського та Бібречького районів Львівської області¹⁷.

Про хорунжого "Свободу"¹⁸ (у підпіллі також діяв під псевдом "Богдан"¹⁹) є мало відомостей, а ті, що є, мають суперечливий характер. Так, за одними даними, він походить зі Східної України, можливо, навіть із Київщини. Служив у Червоній армії, мав звання лейтенанта (за іншими джерелами – старшого лейтенанта). Був учасником радянсько-фінської кампанії 1939–1940 років. На початку німецько-радянської війни потрапив у фашистський полон, з якого йому невдовзі вдалося втекти. Опинившись на волі, захопився ідеями побудови Незалежної Української Держави і, не вагаючись, поповнив лави борців за неї²⁰. Його як здібного старшину було залучено до організації військового вишколу майбутніх стрільців та старшин УПА. А коли на теренах Галичини були сформовані перші відділи повстанської армії, "Свободу" було призначено спочатку командиром чоти, а відтак і сотні УПА²¹.

За іншими даними, "Свобода" був родом з Волині. Розмовляв зі східно-українським акцентом. Таке припущення, зокрема, висловлює колишній вояк сотні "Дружинники" Василь Шпіндура – "Степовий"^{*}, який нині мешкає у США²².

Після завершення формування ця сотня УПА отримала криптонім "Дружинники". На червень 1944 року сотня під командуванням "Свободи" складалася з трьох чот по 30–35 осіб. Кожна чота складалася з трьох роїв.

¹⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 50.

¹⁶ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 122.

¹⁷ Там само. – Арк. 286.

¹⁸ ВО 2 "Буг". Записки до звіту. // Архів Літопису УПА

¹⁹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛЮ). – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 81.; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-21235. – Арк. 85–88, 123.; Там само. – Спр. П-25963. – Арк. 242.

²⁰ ДАЛЮ. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 219. – Арк. 250.

²¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-32166. – Арк. 122.

* Родом із с. Лучківці Пониковицького (тепер Бродівського) району.

²² Спогади Василя Шпіндури, сина Михайла та Марії, 1924 р. н., родом із села Лучківці Бродівського району Львівської області // Рукопис зберігається в домашньому архіві Михайла Романюка у Львові, а ксерокопія – в домашньому архіві Богдана Кашуби в с. Лучківці.

Осип Загоруйко – "Буревій" – "Потурнак"

Першою чотою в той час командував "Довбня", другою – "Вітровий" (взимку 1944–1945 рр. його замінив "Козак"), а третьою – "Павленко"²³.

Чотовими у різний час існування сотні були "Довбня" (за однією із версій він був родом зі Львова²⁴, а за іншою – це Іван Будильнюк, родом із містечка Городок, що на Львівщині²⁵), "Вітровий", "Павленко", "Певний", Ярослав Мороз – "Козак"²⁶, "Буря", "Вітер".

Відомі також деякі командири роїв з цієї сотні УПА: Роман Кугут (літо 1944–літо 1945)²⁷ та Йосип Загоруйко – "Буревій"²⁸ зі села Підгірці Олеського району, Роман Фещур – "Орел" зі села Загірці цього ж району (тепер – село Загірці Бродівського району), Ми-

хайло* – "Сулима" з села Накваші Підкамінського (тепер – Бродівського) району³⁰, Михайло Марків – "Комар" та Михайло Костик – "Скала" обоє родом із села Ясенів Пониківського (тепер – Бродівського) району, Петро Медієвський – "Ключ" із села Дуб'є цього ж району³¹, "Крилатий" (з-під Львова), Онуфрій Гриманюк – "Муха" родом із Станіславської** області³².

Командний склад сотні постійно мінявся. Причини цього були різні. Це, зокрема, могла бути загибель у бою, переведення на іншу посаду,

усунення з посади у зв'язку з невиконанням наказів командування тощо. Так, наприклад, першою чотою сотні спочатку командував "Свобода", з літа 1944 року – "Довбня". В липні 1945 його замінив Ярослав Мороз – "Козак", а відтак від нього командування над підвідділом перебрав "Буря", а наприкінці 1945 року чотівим першої чоти було призначено "Вітра"³³.

Пропагандистську роботу в сотні проводили сотенний пропагандист "Волін", чотові пропагандисти Володимир Батинчук – "Аркадій" (на цю посаду в чоту "Довбні" був призначений 29 квітня 1945 року) з села Суходоли Пониківського (тепер – Бродівського) району та "Мор"³⁴. Часто в розташування сотні приїжджав курінний пропагандист "Нечай", повітові та окружні пропагандисти³⁵.

Крім того, сотня мала в своєму складі й спеціальні підрозділи: розвідку, польову жандармерію, господарську та санітарну частини.

Так, розвідкою командував "Грізний". Відомі також псевда кількох розвідників: "Сула" з села Верхобуж*, "Смик" із села Шнирів Бродівського району, "Лев", "Скитало"*** та "Явір"³⁶.

Жандармерією при сотні "Свободи" командував "Степовий"³⁷, а його заступниками були "Цапко" та "Луговий".

Санітарну групу "Дружинників" очолював сотенний санітар "Лапай-дух"³⁸ (є припущення, що він був родом зі села Соколівка Олеського району³⁹). Йому підпорядковувалися чотові та роєві санітари.

Господарчим сотні був Михайло Загоруйко – "Залізний" із с. Підгірці, а його помічником – "Довбуш"⁴⁰. При чоті "Довбні" функції інтенданта виконував "Крилатий"⁴¹. Саме вони займалися забезпеченням відділу продуктами харчування, одягом, зброєю та боєприпасами. Виконуючи ці завдання, вони мали тісний зв'язок з референтом господарки Бродівського повітового проводу ОУН Андрієм Лопушанським – "Мазепою", родом з присілка Бальвірки, що неподалік від села Суходоли Пониківського (тепер – Бродівського) району. Саме "Мазепа" через підлеглі йому кущові проводи займався забезпеченням сотні всім необхідним, оскільки сотня діяла на його теренах⁴².

²³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 28–29.

²⁴ Там само. – Спр. П-21235. – Арк. 85–88, 123.

²⁵ Романюк М. Вони не скорились тоталітарній системі (документи КГБ про долю повстанців з Бродівського району на Львівщині) // *Визвольний шлях*. – 2002. – Кн. 10. – С. 82.

²⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 192.

²⁷ Там само. – Спр. П-34245. – Арк. 26.

²⁸ Там само. – Спр. П-24773. – Арк. 22.

²⁹ Там само. – Спр. П-34245. – Арк. 27.

* Прізвище не встановлено.

³⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-339. – Арк. 18, 34.

³¹ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 84–85.

** Тепер Івано-Франківська область.

³² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-23173. – Арк. 144.

³³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 22.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. – Арк. 10–14.

* Тоді Олеського, а тепер – Бродівського району.

** За даними Йосипа Греха з села Попівці Бродівського району – це Володимир Пасічник.

³⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-26056. – Арк. 51.

³⁷ Там само. – Спр. П-30281. – Арк. 27–28.

³⁸ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 51.

³⁹ Там само. – Арк. 177.

⁴⁰ Там само. – Спр. П-24773. – Арк. 29.

⁴¹ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 28.

⁴² Там само. – Спр. П-24856. – Арк. 21.

На озброєнні сотня мала понад 10 російських та німецьких ручних кулеметів. Командири чот та роїв мали автомати та пістолети різних систем (російські, німецькі, чеські, польські), а стрільці – гвинтівки й гранати⁴³.

Саме в такому складі сотня "Свободи" й здійснила перехід через лінію фронту. Разом із сотнею у цей важливий рейд ішов командир куреня Григорій Котельницький – "Шугай"⁴⁴. Адже справа прориву через лінію фронту, яка кишла ворожими військами, була вкрай складним і водночас вирішальним завданням. Від цього залежала подальша доля відділу.

Прорив через лінію фронту сотнею був здійснений у липні 1944 року⁴⁵ в лісах Рогатинського району тодішньої Станіславської області⁴⁶. Вдало подолавши цю перепону, сотня здійснила успішний рейд через Рогатинський, Перемишлянський, Золочівський райони⁴⁷ і в серпні 1944 року розбила табір в околиці сіл Жарків, Пеняки, Голубиця⁴⁸, де довгий час проводила вишкіл⁴⁹.

В цей час сотня провела ряд успішних боїв проти каральних частин НКВД-НКДБ. Поряд з цим відділ повстанців проводить наступальні операції, влаштовує засідки тощо. Так, уже через кілька тижнів після переходу фронту відділ "Свободи" зробив засідку на енкаведистів між селами Ясенів та Жарків. У ході цієї операції було знищено вантажне авто з облавниками, захоплено зброю та військоове спорядження⁵⁰.

Влітку 1944 року, перебуваючи в Пеняцьких лісах, сотня "Свободи" біля села Жарків влаштувала засідку з метою знищення групи партійного активу окупаційної влади. Завдяки несподіваним та рішучим діям стрільців та старшин відділу частинам Червоної армії у ході цього бою було завдано значних втрат. Сотня ж, втративши двох повстанців вбитими, відступила в ліс⁵¹.

Бойові дії сотні "Свободи" наприкінці літа 1944 року добре описує в своїх спогадах колишній стрілець цього відділу Василь Шпіндура – "Степовий". Він, зокрема, згадує: "Ми знали, що не зможемо довго бути в селі, за кілька днів ми зв'язалися з УПА і долучилися до сотні "Свободи", яка перенеслася з півночі недалеко Жаркова. Кілька тижнів пізніше ми мали першу битву з НКВД. В той час Заболотці були

районом, і два вози по 6 енкаведистів їхали до Ражнева. Коли вони верталися, ми зробили засідку. Вони всі загинули, крім одного: він втік. То було чудо, що він втік: через відкриті сіножаті, через потік на другу сторону яру. Ніхто не міг його вцілити. Ми були трохи розчаровані. Наша сотня перейшла недалеко Пеняків. Це перший раз ми побачили, що німці зробили з цього польського села.

На другий день відділ НКВД біля 100 вояків прийшов по наших слідах і заатакував нас гранатометами і кулеметами. Ми вже на них чекали приготівлені, вони цього, мабуть, не сподівалися. Ми мали наказ не стріляти, аж поки не побачимо їх очей. Я не пам'ятаю, скільки було вбитих і ранених, але було їх багато. Вони атакували кілька разів. Ми були добре замасковані і не відступили аж до вечора. Тим разом ми закрили наші сліди, тягнучи за собою гілляки. Ми не втратили ні одного вояка, лише кілька поранених. Наш новий табір був недалеко Опаків. За кілька тижнів ми знову вернулися в околиці Жаркова.

Ми часто робили засідки на військові вантажні машини, нам вже виходила німецька амуніція, нам треба було совецької. Ми рідко вбивали звичайних вояків і вони рідко давали нам опір..."⁵².

Наприкінці літа – на початку осені 1944 року сотня "Дружинники" звела вдалий бій з енкаведистами між селами Боратин та Суховоля Підкамінського (тепер Бродівського) району Львівської області. Під час цього бою було знищено 11 окупантів. Відділ втратив одного вбитим та одного стрільця пораненим⁵³.

Партизанська тактика боротьби, яку застосовували відділи УПА, змушувала їх постійно міняти місце постою й здійснювати рейди в інші терени. Так, уже невдовзі після бою біля села Боратин сотня "Свободи" звела успішні сутички з каральними частинами НКВД між селами Пониква та Суходоли Пониковицького (тепер – Бродівського) району, а також між селами Підгірці та Сасів Олеського (тепер – Буського) району Львівської області.

В цей же час на території Пониковицького району Львівської області особливу активність у боротьбі з окупантами виявляла чота "Павленка" із сотні "Дружинників". Командири чоти під час проведення бойових операцій та вишколу стрільців активно допомагав його заступник Микола Гушта – "Куля", родом із села Корсів Бродівського району⁵⁴.

Ці перші вдалі бойові операції сотні "Дружинників" в тилу Червоної армії мали надзвичайно важливе значення. По-перше, вони навчили вояків УПА перемагати чисельно переважаючого противника, а по-

⁵² *Спогади Василя Шпіндури, сина Михайла та Марії, 1924 р. н., родом із села Лучківці Бродівського району Львівської області.* – С. 13–15.

⁵³ *Голіш Ст. За волю України: боротьба УПА в повіті Броди.* – С. 192.

⁵⁴ *Архів УСБУ ЛО.* – Спр. П-22026. – Арк. 18.

⁴³ *Архів УСБУ ЛО.* – Спр. П-30281. – Арк. 28–29.

⁴⁴ *Там само.* – Спр. П-33024. – Арк. 13–14.

⁴⁵ *Там само.* – Спр. 1965. – Арк. 45.

⁴⁶ *Там само.* – Спр. П-30281. – Арк. 34.

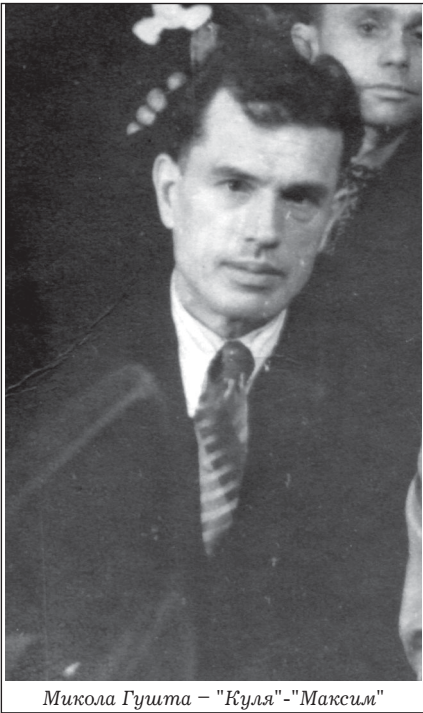
⁴⁷ *Там само.* – Арк. 28–29.

⁴⁸ *Там само.* – Спр. 1965. – Арк. 45.

⁴⁹ *Там само.* – Спр. П-30281. – Арк. 28–29.

⁵⁰ *Голіш Ст. За волю України: боротьба УПА в повіті Броди // Броди і Брідичина.* – Торонто, 1988. – С. 192.

⁵¹ *Архів УСБУ ЛО.* – Спр. 1965. – Арк. 45–46.

Микола Гушта – "Куля" – "Максим"

друге – відучили енкаведистів безкарно їздити теренами краю і тим самим полегшили життя місцевого населення, яке постійно потерпало від сваволі окупаційної влади.

Ситуацію, що склалася на теренах Бродщини у другій половині 1944 року, змальовує у своїх спогадах колишній учасник національно-визвольної боротьби Василь Шпіндура, який, зокрема, згадував: "При кінці 1944 року всі села були під нашою владою. По автостраді Броди–Львів вночі не було руху, хіба великі військові конвої їхали з охороною броневиків. НКВД також було змушене сидіти по районах і містах, а як де їхали, то лише вдень і великими групами"⁵⁵.

У серпні 1944 року сотня "Свободи" в районі села Ражнів Бродівського району була змушена прийняти нерівний бій з об-

лаванниками, які її оточили. У ході цього бою проявився талан "Свободи" як військовика – успішно звів оборонний бій і у слушну хвилину прорвав кільце оточення та вивів свій відділ у безпечне місце⁵⁶.

На початку осені 1944 року сотня "Свободи" під тиском облавників відступила в район села Верховуж, де була знову ж таки оточена карателями. Відділ був змушений вступити у бій з переважаючими силами противника. У цьому завзятому бою ворогові було нанесено відчутних втрат, проте й сотня втратила трьох стрільців убитими. Під час бою сотенний "Свобода" зумів, як і в попередньому бою, використати вдалий момент і без більших втрат прорвати кільце оточення та вивести відділ у прилеглий ліс⁵⁷.

15 вересня 1944 року підвідділ із сотні "Дружинників" біля хутора Лабач Олеського району влаштував засідку на співробітників РВ НКВД. У

ході сутички енкаведисти втратили двох вбитими та чотирьох пораненими, а повстанці без втрат відступили⁵⁸.

У листопаді 1944 року відділи з куреня "Шугая" дислокувалися в Пеняцькому лісі поблизу села Жарків⁵⁹. В той час на місці постою перебували сотні "Малинового" та "Свободи", де стрільці та старшини під керівництвом курінного проходили подальший вишкіл. Під час занять стійкові виявили, що до табору наближаються загоны облавників. За наказом командира куреня сотні зайняли оборонні позиції й дали окупантам належну відсіч⁶⁰. Після бою сотні розійшлися в різні сторони рідного Пеняцького лісу.

У грудні 1944 року чота "Вітрового" провела вдалу операцію проти винищувального батальйону НКВД, який дислокувався у селі Білий Камінь. У ході цієї операції переодягнений у червоноармійську форму підвідділ УПА знищив понад 30 "стрибків", а сам втрат не мав⁶¹.

У цей час курінь "Шугая" діяв, як правило, окремими сотнями, і лише за необхідності відділи об'єднувалися під командуванням курінного. Коли наприкінці листопада–на початку грудня почастишали масові облави карателів на терени дії куреня, "Шугай" вирішив зібрати сотні до купи й дати енкаведистам рішучий бій. 4 грудня на присілок Мандичі, що неподалік від села Руда Бродівська Бродівського району, прибули сотні "Свободи" та "Малинового", що нараховували до 300 стрільців і старшин. Проте вже через півгодини нахлинули переважаючі орди облавників і розгорівся нерівний бій, яким командував Григорій Котельницький – "Шугай"⁶². У ході цього бою повстанські відділи завдали енкаведистам дошкульного удару, проте й самі зазнали значних втрат. Враховуючи чисельну перевагу ворога, курінний вирішив вивести підлеглі йому відділи з бою. Він розділив чоти на дрібніші підвідділи, які кілька днів діяли самостійно, а відтак знову об'єдналися в сотні.

З настанням холодів облавники активізували свою діяльність. З кожним днем все складніше ставало діяти більшим відділом. Це бачив сотенний "Свобода", і, щоб зберегти кадри для подальшої боротьби, яку планувалося розгорнути навесні 1945 року, командир відділу вирішив розділити сотню на чоти і в такий спосіб перезимувати⁶³. При потребі більшої конспірації чоти ділилися на рої і переховувалися по криївках у лісах і селах Пониковицького та Підкамінського районів.

⁵⁸ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 124.

⁵⁹ Там само. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁶⁰ Там само. – Спр. П-25995. – Арк. 58.

⁶¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 27–28.

⁶² Там само. – Спр. П-25995. – Арк. 51, 58.

⁶³ Там само. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁵⁵ Спогади Василя Шпіндури, сина Михайла та Марії, 1924 р. н., родом із села Лучківці Бродівського району Львівської області. – С. 15.

⁵⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 46.

⁵⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 46.

Так, у грудні 1944 року сотня "Дружинники" була розділена на три чоти, кожна чота отримала приблизний район дислокації. Збір сотні було призначено на 4 березня 1945 року в селі Гутисько Пеняцьке Підкамінського району⁶⁴.

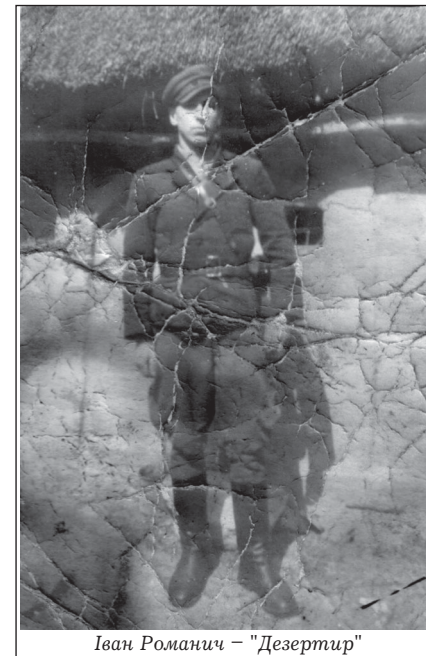
Взимку 1944–1945 років два рої з чоти "Довбні" дислокувалися в основному в селі Боратин Підкамінського району, де довоєнні каменоломні були добрими, і головне, недоступними криївками⁶⁵. Продуктами харчування цю чоту забезпечували кущі ОУН Івана Іжевського – "Зубрицького" * та Володимира Рогоцького ** – "Меча"⁶⁶.

Чота "Козака", з якою перебував і "Свобода", зимувала в селах Пониква та Волохи *** Пониквицького району. Рій Онуфрія Гриманюка – "Мухи" з цієї чоти зимував на присілку Переліски, що біля села Волохи. Забезпеченням цієї чоти займався Ясенівський кущ ОУН⁶⁷, зокрема, кущовий господарчий Степан Романюк – "Хмурний", який був родом зі села Дітківці Бродівського району.

В цей час підвідділи сотні ухилилися від відкритих боїв, намагалися не виявити себе у криївках та зберегти сили до весни, коли з новою силою розгориться боротьба⁶⁸. При небезпеці більших облав рої із населених пунктів переходили у ліси і лише після відходу карателів поверталися в свої криївки в селах. Проте не завжди вдавалося уникати відкритих боїв з облавниками. Так, у лютому 1945 року сотня "Свободи" звела бої в селах Кадлубиська **** Пониквицького району, Чепелі та Літовище Підкамінського району⁶⁹. Проте вирішального значення ці бої не мали.

Варто зазначити, що, уникаючи відкритих боїв, сотня "Свободи" в зимовий період не переставала проводити бойові операції проти окупаційної влади. Ці акції, як правило, проводили окремі підвідділи сотні "Дружинників" у взаємодії з тереновими бойовими самооборони. Саме така тактика дала можливість сотенному "Свободі" зберегти свій відділ від більших втрат і дочекатися весни, тоді як інші сотні з куреня "Шугая" взимку 1944–1945 років зазнали значних втрат, оскільки весь час перебували у криївках.

З часів зимового періоду діяльності сотні "Свободи" відомо лише про кілька операцій. Так, у січні 1945 року чота "Вітрового" напала

Іван Романіч – "Дезертир"

на пивзавод у селі Пониква. У ході цієї операції було знищено двох солдат, спалено їхню автомашину, ліквідовано директора заводу та трьох більшовицьких прислужників, спущено на землю спирт⁷⁰. 16 лютого сотня "Свободи" у повному складі спалила МТС у селі Пониква. Були знищені всі будівлі, слюсарна майстерня, локомотив, автомашина, побиті трактори, забрано 18 коней, 21 корову та 15 гвинтівок. Повстанці втрат не мали⁷¹. 24 лютого чоти "Павленка" та "Довбні" у складі 65 чоловік провели операцію по ліквідації польської боївки в селі Кругів Олеського району⁷². В ніч на 4 березня чота "Довбні" допомогла кущовій боївці Володимира Рогоцького – "Меча" знищити склади Пониквицької МТС. Зі складів було забра-

но 18 тисяч яєць, які були зібрані для поставки державі⁷³.

Рій з чоти "Павленка" у складі стрільців "Сомка", "Ігора", "Орла", "Зайця", "Лиса", "Дуба", "Ворона", "Гусака", "Гармати" та Івана Романіча – "Дезертира" зі с. Накваша Підкамінського (тепер – Бродівського) району взимку 1944–1945 років рейдував селами Гутисько Пеняцьке – Голубиця–Жарків–Лукавець. На початку березня 1945 року до них у ліс прибули розвідники "Верба" та "Смілий", які повідомили, що "Свобода" збирає сотню 4 березня в селі Гутисько Пеняцьке⁷⁴.

Вранці 4 березня 1945 року в селі Гутисько Пеняцьке зібралося близько 75 осіб на чолі з сотенним "Свободою". Проте закінчити збір сотні так і не вдалося. Енкаведисти від зрадника довідалися про час і місце збору відділу та влаштували облаву на село. "Дружинники" прийняли бій із ворогом. У ході цього нерівного двобою з переважачим

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 76.

* Родом із с. Гаї Смоленські Бродівського району.

** Родом із с. Салашка Бродівського району.

⁶⁶ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 76.

*** Тепер село Підгір'я Бродівського району.

⁶⁷ Там само. – Спр. П-24372. – Т. 1. – Арк. 20–21.

⁶⁸ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 51.

**** Тепер село Лучківці Бродівського району.

⁶⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁷⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁷¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-32166. – Арк. 128, 404.

⁷² Там само. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁷³ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 128, 404.

⁷⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

противником сотня зазнала значних втрат, проте кільце оточення прорвала та відступила в напрямку сіл Лукавець та Верхобуж⁷⁵.

За даними партійних документів, сотня "Свободи" за період з 27 лютого до 10 березня 1945 р. у Пониковицькому районі в боях із об'єднаннями втратила вбитими 38 осіб. Ще 12 стрільців потрапили в полон⁷⁶. Так, 4 березня у ході бою живими в руки ворога потрапили кулеметник Олексій Фирко – "Ігор" та стрілець Михайло Пшениччак – "Сомко". Вони пройшли через сталінські застінки, проте до кінця виконали свій обов'язок і не зрадили побратимів по зброї⁷⁷.

Майже цілий березень тривали облави на масив Пеняцьких лісів, що простяглися смугою у Підкамінському та Пониковицькому районах. З огляду на складну обстановку, сотня була поділена на рої і в такий спосіб проводила бойові операції проти карателів. Лише наприкінці березня, після тимчасового припинення об'єднань, підвідділи сотні були зібрані до купи⁷⁸. Це дало можливість проводити наступальні операції проти ворога, спрямовані на знищення підрозділів військ НКВД, опорних баз окупантів, партійних функціонерів та їхніх прислужників.

В цей час перед сотнею постала важлива проблема, від якої залежала її боєздатність. Не вистачало зброї та боєприпасів. Ті запаси, що були створені ще за часів німецької окупації та під час переходу лінії фронту, майже повністю вичерпалися. І це тоді, коли стабільних джерел постачання не було. Єдиним шляхом поповнення зброї та спорядження було захоплення її у ворога під час відкритих боїв, засідок, розгрому невеликих гарнізонів противника тощо. Саме в цьому напрямі була зосереджена значна кількість бойових операцій, які проводили підвідділи сотні навесні та влітку 1945 року.

Так, наприклад, на початку квітня 1945 року за наказом сотенного "Свободи" на шосе Львів–Броди була влаштована засідка з метою захоплення зброї та боєприпасів. У цій операції взяло участь дві чоти у складі 50 осіб під загальними командуванням "Козака", який обіймав пост заступника командира сотні "Свободи"⁷⁹. У ході цієї акції було знищено автомашину з солдатами військ НКВД, захоплено зброю та військове спорядження. Серед повстанців був лише один поранений в ногу – ройовий Онуфрій Гриманюк – "Муха". Його відразу ж через зв'язкових відправили лікуватися в село Лучківці в санітарний бункер, що знаходився в домі Анни Бручковської⁸⁰.

⁷⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁷⁶ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 160.

⁷⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30281. – Арк. 30.

⁷⁸ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 51.

⁷⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 46.

⁸⁰ Там само. – Арк. 56–58.

Варто зазначити, що обставини, за яких вела боротьбу Українська Повстанська Армія, змушували останню бути дуже мобільною, а це виключало можливість перебування поранених стрільців та старшин при відділах УПА. Тут на допомогу їй приходила теренова сітка ОУН та кушові боївки самооборони, які діяли в усіх населених пунктах краю. Як правило, в кожному районі при кушових провадах ОУН діяло по кілька санітарних пунктів, де пораним надавали кваліфіковану медичну допомогу лікарі та медсестри Українського Червоного Хреста.

І взагалі УПА була майже на повному утриманні місцевої мережі ОУН та українського народу. Теренові сітки направляли в УПА добровольців, вели розвідку для повстанських відділів, виконували функції зв'язку, займалися забезпеченням зброєю та військовим спорядженням (наскільки це було можливим і вистачало запасів), продуктами харчування, одягом, взуттям, медикаментами тощо. УПА ж, своєю чергою, стояла на захисті населених пунктів від грабеджів з боку окупаційної влади, допомагала кушовим боївкам проводити локальні операції тощо. Тобто вони діяли як єдиний злагоджений механізм, який боровся за національне самоствердження українського народу, за побудову Української Самостійної Соборної Держави.

Станом на кінець квітня 1945 року місцем дислокації сотні "Свободи" й далі залишався Пеняцький ліс Пониковицького району. Саме звідси повстанські групи виходили на бойові операції. Тут же сотня продовжувала проводити військовий та ідейно-політичний вишкіл. Так, наприклад, в останній день квітня чотовий пропагандист "Мор" проводив бесіду зі стрільцями двох чот на тему "За що борються українські повстанці". На заняттях були присутні 70 стрільців та старшин⁸¹.

Після проведення вишкільних занять "Свобода", остерегаючись об'єднань, перевів сотню в інший масив Пеняцького лісу. Одночасно один рій з чоти "Довбні" під командуванням чотового пропагандиста "Аркадія" був направлений за продуктами в розташування кушового проваду ОУН, що знаходився в одному із сіл Пониковицького району. Успішно виконавши це завдання, рій 1 травня долучився до сотні вже на новому місці постійо⁸².

4 травня 1945 року за наказом курінного "Шугая" сотня "Свободи" передислокувалася з Пониковицького району у Бібрецький. Рейд пройшов досить успішно, оскільки сотні вдалося непомітно провести передислокацію. Лише четверо стрільців із чоти "Довбні" під час рейду наскочили на енкаведистську засідку, з якої вирвалися без втрат⁸³.

⁸¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 22.

⁸² Там само.

⁸³ Там само.

Однак енкаведисти й тут не залишили повстанців у спокої. Вже 6 травня чота "Довбні" затримала зрадника, який мав завдання від органів НКВД вбити курінного "Шугая". Зрадника було передано в СБ для слідства⁸⁴.

8 травня чота "Довбні" увійшла в село Станислав Глинянського району, де населення радісно зустріло повстанців. Стихійно відбувся мітинг, на якому зібралось понад 50 селян. Перед ними виступив пропагандист "Аркадій", закликавши населення села й надалі всіляко підтримувати учасників національно-визвольної боротьби та допомагати їм⁸⁵.

Сотня й надалі була змушена постійно змінювати місце постою, оскільки в районі її оперування енкаведисти проводили часті облави на ліси та населені пункти. Так, провівши мітинг у селі Станислав, "Свобода" перевів відділ в інший район і 9 травня 1945 року дві чоти в лісах Глинянського району перебували на відпочинку після виснажливого переходу. Вранці наступного дня розвідка донесла про нове скупчення карателів, тому чоти, провівши вишкільні заняття, по обіді знову змінили місце постою. 13 травня 1945 року чота "Довбні" проводила мітинг з населенням в селі Селиська Бібрецького району. Промову "Аркадія" на цей раз слухало понад 60 селян⁸⁶.

14 травня сотня "Свободи" продовжувала діяти в лісах Бібрецького та Глинянського районів. Частина стрільців та старшин була на завданні, частина охороняла місце постою. В цей же час чотовий пропагандист "Аркадій" проводив заняття з першою чотою на тему "Рішення III Збору українських націоналістів". Під час заняття стрільці також повторили 10 заповідей українського націоналіста⁸⁷.

Починаючи з 15 травня в районі Глинян карателі почали концентрувати війська для проведення облави. Сотня "Свободи" у повній бойовій готовності проводила підготовку до передислокації. Попри відчуття небезпеки, стрільці сотні цього дня відчували й радість. На місце постою відділу прибула третя чота під командуванням "Павленка"⁸⁸. Ця чота в основному діяла окремо від сотні. Так, коли навесні 1945 року дві чоти з сотні "Свободи" перейшли у Глинянський район і діяли там, то чотовий "Павленко" зі своїм підвідділом оперував у районі старих баз, що в лісах біля села Жарків Підкамінського району, і лише в середині травня перейшов у Глинянський ліс, де з'єднався з двома іншими чотами⁸⁹.

⁸⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 22.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Там само. – Арк. 23.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ Там само. – Арк. 51.

У цій повстанській війні рідко коли траплялися хвилини спокою. Ще рідшими були такі хвилини для пропагандистів сотні, які працювали повсякденно, адже вони своїм словом і прикладом надихали стрільців та старшин на подвиги. Не відпочивали виховники й цього разу. Скориставшись з того, що на місці постою перебували всі три чоти, "Аркадій" провів із ними заняття про міжнародне становище. А вже наступного дня він проводив пропагандистську бесіду зі стрільцями другої чоти. Цього разу чотового виховника слухала вся чота, крім 5 стійкових та 5 стрільців, які виконували завдання сотенного "Свободи"⁹⁰.

Діючи у Глинянському та Бібрецькому районах, сотня постійно проводила бойові операції, спрямовані проти окупаційної влади. Як правило, до таких операцій була залучена і теренова сітка ОУН. Так, 22 травня 1945 року за наказом командира сотні "Свободи" чота "Довбні" у складі 30 чоловік розгромила в короткому бою групу охорони залізничної станції в селі Підмонастир. У ході цієї операції було знищено шістьох охоронців. Одночасно СБ в селі на прохання районного провідника ОУН знищила чотирьох таємних інформаторів НКВД. Було здобуто добрі трофеї: кулемет Дегтярьова з дисками, чотири автомати та гвинтівку⁹¹.

У лісах Глинянського району сотню "Свободи" застало свято Героїв, яке відділ відсвяткував 26 травня. З нагоди свята на місці постою, де перебували всі три чоти було проведено урочисте шиккування та огляд військ. Повстанський капелан відправив святкову Літургію⁹².

Невдовзі чота "Довбні" двічі влаштувала засідки з метою знищення енкаведистів та захоплення боєприпасів біля села Під'ярків Бібрецького району. Стрільці сиділи цілими днями на позиціях біля шосейної дороги, що з'єднувала села Водники та Куровичі. Проте успіху ці засідки не мали, оскільки облавники так і не з'явилися на дорозі⁹³.

У наступні кілька днів окремі підвідділи сотні проводили бойові операції проти окупаційної влади та каральних підрозділів НКВД-НКДБ. Зокрема, активні дії намагалася проводити чота "Довбні", але, на жаль, вони знову ж таки не мали успіху. Так, 29 травня ця чота за наказом сотенного "Свободи" влаштувала засідку на енкаведистів біля села Підмонастир Бібрецького району з метою захоплення боєприпасів та продуктів харчування, яких у сотні постійно не вистачало. На цю операцію вийшло 30 стрільців та старшин. Засідка була влаштована в

⁹⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 23.

⁹¹ Там само. – Арк. 20.

⁹² Там само. – Арк. 23.

⁹³ Там само. – Арк. 19–20.

лісі біля шосе. Цілий день повстанці просиділи, чекаючи ворога, проте він так і не з'явився⁹⁴.

Як показав подальший перебіг подій, ці невдалі засідки чоти "Довбні" не були випадковістю. Облавники в цей час за допомогою своєї агентури проводили розвідку терену з метою встановлення місця перебування повстанських відділів. Одночасно ворог уникав активних дій проти повстанців, стягуючи при цьому для облати більші сили. Енкаведисти планували одним ударом розгромити повстанські підрозділи в цьому районі.

29 травня ворожий розвідці вдалося виявити місце постою сотні "Свободи". Вже вранці наступного дня вони почали проведення широкомасштабної облати на масиви Глинянських лісів. Проте перший день каральної операції енкаведистів зазнав невдачі, оскільки повстанській заставі вдалося вчасно виявити їх і нанести випереджувальний удар. У ході короткого бою було знищено трьох та поранено одного енкаведиста, а сотня без втрат відступила в глиб лісів⁹⁵.

Усі наступні дні навколишні ліси та населені пункти кишіли облавниками, які нищили в пошуках слідів повстанських відділів. У ході бойових сутичок сотня "Дружинників" зазнала втрат. Так, 1 червня в лісі біля села Ганачівка облавники оточили групу розвідників із сотні "Свободи". У ході нерівного бою живими в руки енкаведистів потрапили п'ять стрільців із цього відділу⁹⁶. Зокрема, тоді разом з розвідниками в руки ворога важкопораним потрапив особистий зв'язковий сотенного "Свободи" Петро Цюкайло – "Луговий", він же "Славко" (родом із села Ясенів Пониківського району), але вже через кілька тижнів йому вдалося втекти з-під варті⁹⁷.

Наступного дня натиск облавників ще більше посилювався. Щоб уникнути відкритих боїв проти чисельно переважаючого ворога й зберегти сили для подальшої боротьби, командир сотні застосував давно випробовану тактику протидії облавникам. Сотню було розділено на рої, перед якими було поставлено завдання самостійно прориватися з кільця оточення.

В такий спосіб роєм сотні вдалося вирватися із небезпечної зони, звівши при цьому ряд боїв, і в подальшому з'єднатися в лісах Глинянського району. Проте були й втрати. Так, чота "Довбні" під час прориву втратила вісьмох стрільців, які відбилися від неї і десь, мабуть, загинули в бою з російськими окупантами⁹⁸.

⁹⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 23.

⁹⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 24.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 258.

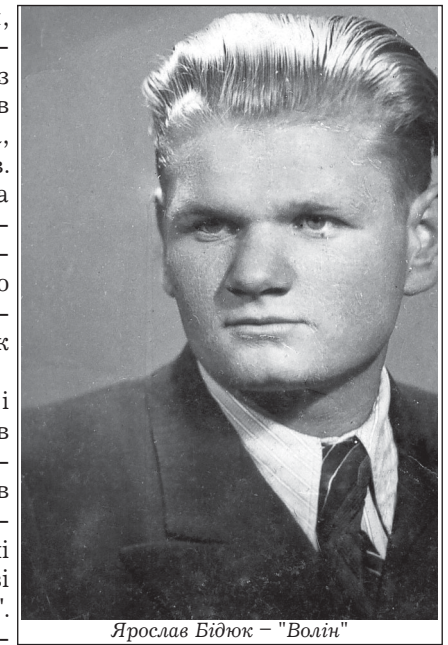
⁹⁸ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 24.

Прорвавши кільце оточення, підділи сотні об'єдналися у задалегідь домовленому місці і ще з більшими завзяттям включилися в боротьбу проти ненависного ворога, мстячи за загиблих побратимів. 4, 5 та 6 червня 1945 року чота "Довбні" у складі 30 чоловік провела кілька засідок на дорогах Глинянського району, у ході яких було поповнено запаси зброї та військового спорядження, а також здобуто продукти харчування⁹⁹.

7 червня пропагандист сотні "Дружинників" "Волін" проводив нараду із чотовими пропагандистами щодо забезпечення стрільців відділу якісними продуктами харчування. На нараді були присутні сотенний "Свобода", "Волін", чотові пропагандисти "Аркадій" та "Мор". Водночас було вирішено запровадити посаду ройових пропагандистів. Проте втілити у життя це рішення так і не вдалося, оскільки відчувався брак необхідних кадрів¹⁰⁰.

На другий день 70 стрільців та старшин сотні були присутні на заняттях, які проводив чотовий пропагандист "Аркадій". Він провів бесіду на тему "Більшовицька демократизація Європи". Тут же було влаштовано читання брошури українського націоналіста Дмитра Маївського – "Думи"¹⁰¹.

Після виснажливих днів блокади, які супроводжувалися постійними рейдами, боями та проривами, командування сотні бачило, що стрільцям та старшинам треба дати можливість стаціонарного відпочинку. Невдовзі така нагода трапилася. 9 червня 1945 року вся сотня розташувалася на відпочинок в одному з сіл Глинянського району. І хоча відпочивати доводилося у повній бойовій готовності, проте це не зменшило задоволення, яке отримали повстанці, змучені важкими умовами похідного життя. Не відпочивали лише розвідники та стійкові, які оберігали відділ від несподіваного нападу облавників¹⁰².

Ярослав Бідюк – "Волін"

⁹⁹ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 24.

¹⁰⁰ Там само.

¹⁰¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 24.

¹⁰² Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 24.

У червні 1945 року сотня "Свободи" отримала наказ від командира куреня Григорія Котельницького – "Шугая" про передислокацію на старі бази в Пониковицький район. На шляху до Жарківського лісу відділ провів пропагандистський рейд у населених пунктах, де жителям роз'яснювали міжнародну ситуацію, мету боротьби українських революціонерів. Під час цього рейду сотня потрапила на енкаведистську засідку й була змушена прийняти бій. У ході бою відділ втратив одного стрільця вбитим та двох пораненими. Втрати карателів розвідка встановити не змогла. Підбравши поранених, повстанці продовжили марш і 14 червня відділ "Дружинників" прибув на місце постю курінного "Шугая" у Пониковицькому районі, де й влаштувався на відпочинок¹⁰³.

На місці постю відділу "Свободи", в лісі біля села Майдан, курінний "Шугай" провів відправу із стрільцями та старшинами сотні. Він виступив з промовою перед стрільцями, у якій охарактеризував ситуацію на міжнародній арені, що склалася після закінчення німецько-радянської війни. На відправі з командуванням сотні курінний наголосив, що у зв'язку з тим, що більшовики почали використовувати для облав регулярні частини Червоної армії й посилили облави в Пониковицькому й сусідніх районах, настала потреба змінити тактику дій. За основу з того часу мали братися невеликі мобільні повстанські групи чисельністю не більше чотири, які зможуть у випадку небезпеки швидше замести за собою сліди. Також було вирішено, що сотня, поділившись на дві групи, підготує та проведе пропагандистський рейд на Волинь. Ставлячи завдання на проведення рейду, "Шугай" виходив з кількох об'єктивних міркувань. По-перше, треба було вивести сотню з району облав, і тим самим зберегти її сили для подальшої боротьби. По-друге, – це показало б стрільцям масштаби повстанської боротьби, якими особливо славилася Волинь¹⁰⁴.

Згідно з наказом, відділ мав вирушити в рейд двома групами за запланованим маршрутом. Першою 25 червня мала вирушити в рейд група під командуванням сотенного. Друга група на чолі з чотовим "Козаком" мала відмарширувати на п'ять днів пізніше. Однак додержанню запланованого графіка перешкодили непередбачені обставини. Справу затягнули інтенданти сотні, які намагалися повністю забезпечити підвідділи всім необхідним на час рейду. Водночас у сотні відбулися певні персональні перестановки, і це також відтягнуло час виходу в рейд¹⁰⁵. Зокрема, в цей час в одному з боїв проти облавників був важко поранений командир сотні "Свобода". Щоб врятувати со-

¹⁰³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.

¹⁰⁴ Архів УСБУ ЛО. – Арк. 52.

¹⁰⁵ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.

тенного, було споряджено групу розвідників у форму радянських військ, які серед білого дня здійснили поїздку в райцентр Броди і привезли звідти лікаря, який надав пораненому кваліфіковану медичну допомогу¹⁰⁶. Відбулися також зміни й серед командування чот. Так, чотовими були призначені "Козак" та "Півний". Саме вони й повели підвідділи сотні у волинський рейд.

Усі ці затримки призвели до того, що рейд розпочався лише 4 липня, коли вирушила в похід група чотового "Козака", а другу чоту, дещо пізніше, повів "Півний"¹⁰⁷. Під час підготовки до рейду сотня "Свободи" була змушена постійно відбиватися від зграй облавників, що насадили на неї. Так, 17 червня сотня "Свободи" в Пеняцькому лісі вела бій з облавниками, у ході якого було знищено трьох енкаведистів. Відбивши перший натиск карателів, "Свобода" розділив сотню на рої, які, ведучи бій самостійно, проривалися з кільця облави. Лише через кілька днів, коли облавники залишили масив Пеняцьких лісів, рої знову об'єдналися і сотня далі дислокувалася в Пеняцьких лісах, продовжуючи операції проти окупаційної влади та її каральних органів¹⁰⁸.

Уранці 29 червня чота "Довбні" у складі 30 чоловік влаштувала засідку на дорозі, що проходила за три кілометри від села Чепелі Підкам'їнського району. Ця операція проводилася на підставі даних розвідки, яка повідомила про можливу появу на цій дорозі військової частини облавників. Проте ворог проїхав іншою дорогою, а чота, просидівши у засідці цілий день, так і не звівши бою, була змушена знятися з позиції й повернутися на місце постю¹⁰⁹.

В цей же час за два кілометри від табору сотні "Свободи" зупинилася на постій сотня Володимира Федорківа – "Оверка" і 30 червня чотовий пропагандист "Аркадій" разом зі стрільцем "Лиском" відвідали своїх побратимів по зброї. З сотні "Оверка" до свого відділу вони привели викладача географії, який провів із стрільцями та старшинами заняття з цієї дисципліни¹¹⁰.

У липні 1945 року чота "Довбні", перебуваючи в Пониковицьких лісах, двічі вела бої з облавниками, у ході яких завдала останнім відчутних втрат, тоді як сама втрат не мала¹¹¹.

4 липня 1945 року 42 стрільці під командуванням чотового "Козака" вирушили в рейд. Їхній шлях пролягав з району села Заболотці (тепер Бродівського району) в напрямку Волині. Підвідділ перейшов через

¹⁰⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.

¹⁰⁷ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.

¹⁰⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.

¹⁰⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.

¹¹⁰ Там само.

¹¹¹ Там само. – Арк. 21.

села: Безодня – Полонична – Хотин – Теслув – Червона Лоза – Антонівка – Гродки – Добре Поле – Обгів – Любомирівка – Буща – Торчевики – Плоска – Козів – Стадники – Країв. Загалом довжина маршруту сягала 200 кілометрів в один бік. У кожному населеному пункті проводили пропагандистські збори¹¹².

Слід зазначити, що повстанці, перебуваючи в будь-якому населеному пункті, застосовували переважно як спосіб агітації так звані гутірки з населенням. Це було більш реально зробити в умовах похідного життя. Такі планові розмови за наперед визначеною тематикою, присвяченою національно-визвольному рухові, проведено в селах Хотин, Червона Лоза, Білгородка, Птича, Буща, Точевіки, Гаївка й Майдан. Населення радо приймало стрілецьтво, розпізнавши, що це справді свій повстанський відділ, а не провокативний. Найбільший мітинг чота відбула в селі Обгів, де виступ пропагандиста слухало понад 150 жителів¹¹³.

10 липня 1945 року розвідка рейдуючої групи зустрілася в селі Боратин, очевидно Рівненської області, з ротою більшовицької кінноти, яка під вечір тут заквартирувала. Стрільці обстріляли ворога, а самі відступили. На другий день енкаведисти застрілили жінку з того господарства, в якому було обстріляно ворога¹¹⁴.

Проте й на Волині підвідділ "Козака" не мав спокою від облавників. 24 липня 1945 року за доносом сексотів більшовики зробили облаву на Білгородські ліси, намагаючись знищити повстанську групу. Чота цілий день провела у маневрах і з-під облави вийшла без зустрічі з ворогом. Перейшовши річки Стінку, Пляшівку, Ікву, Світінку, дійшли до берегів ріки Горинь. Перейти її однак чота не змогла, оскільки дороги та села обабіч Горині були дуже густо обсажені російсько-більшовицькими військами, що саме в тому часі перекидалися на схід. Саме це стало причиною того, що відділ не дійшов до визначеного наказом кінцевого маршруту рейду. Також відчувався дошкульний брак харчів¹¹⁵.

Саме з огляду на ці причини було прийнято рішення про повернення на старі бази в Пониковицький район. Цього разу йшли маршрутом Хорів – Гаївка – Буща – Гурби – Майдан – Носовиця – Птича – Білгородка – Підвисока – Чорна Лоза – Тислув – Хотин – Полонична – Безодня і 10 серпня щасливо дійшли до своїх баз. На зворотному шляху підвідділ відвідав повстанські могили та побойще під селом Гурби, де 24 квітня 1944 року одне з'єднання УПА-Північ стало до бою проти кільканадцяти тисяч червоних орд¹¹⁶.

¹¹² *ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.*

¹¹³ *Там само.*

¹¹⁴ *ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.*

¹¹⁵ *Там само.*

¹¹⁶ *Там само.*

Повернувшись з рейду, чота "Козака" отаборилася в районі села Боратин Підкамінського району, де оперувала кушова боївка Володи-мира Рогоцького – "Меча". Тут підвідділ перебував близько місяця на відпочинку. Кушовий провідник подбав про харчі та нове обмундирування для стрільців. Сюди ж прибув новий командир чоти "Буря", який змінив на цій посаді "Козака". А після відпочинку та відновлення сил ця повстанська група перейшла в район села Жарків, де з'єдналася з іншою чотою¹¹⁷.

Успішний рейд скріпив стрілецьтво в душі та тілі. Дав можливість стрільцям побачити, що Україна не тільки те, що у вікні, що вона далеко просторіша і що скрізь йде затяжна боротьба за Українську Державу. Вернулися з рейду повстанці втомлені, але морально зміцнілі, з натхненням далі боротися за УССД.

Друга чота під командуванням "Півного" на початку липня 1945 року продовжувала діяти в Пониковицькому та Олеському районах. 7 та 8 липня пропагандист "Аркадій" під прикриттям підвідділу проводив мітинги з населенням у селах Верхобуж Пониковицького та Колтів і Кругів Олеського районів¹¹⁸.

10 липня 1945 року група під командуванням старшого булавного "Півного" у складі 36 стрільців та старшин переправилася через річку Іква й вирушила в запланований рейд на Волинь. Проте вже на початку рейду чоту спіткала невдача. Неподалік від місця, де повстанці переправилися через річку, підвідділ наскочив на численну більшовицьку засідку, що нараховувала близько 80 чоловік. Ворог несподівано відкрив сильний кулеметний вогонь по ядрі маршируючого підвідділу. Був смертельно поранений командир "Півний"¹¹⁹, заступник чотового "Вітер"¹²⁰ та ще один ройовий. Командування над чотою перебрав на себе булавний "Довбня", який рейдував у цій групі. Він організував відступ чоти до найближчого лісу, де шляхом маневрів вдалося відв'язатися від облавників¹²¹.

Смертельно поранений чотовий "Півний" залишками сил відтягнувся у збіжжя. Він відкинув сумку з документами та автомат і залишив при собі лише пістоль. На другий день його знайшли дівчата з села Карматки, які на прохання підвідділу за ним шукали. В них же на руках він і помер від важких ран. Поховала його чота з усіма військовими почеснями на цвинтарі цього села¹²².

¹¹⁷ *Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 52.*

¹¹⁸ *Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.*

¹¹⁹ *ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.*

¹²⁰ *Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 25.*

¹²¹ *ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.*

¹²² *Там само.*

Повстанцям так і не вдалося віднайти сумку з мапами, необхідними для рейду, тому "Довбня" прийняв рішення про вимушене повернення підвідділу до місця постійної дислокації, в Пеняцький ліс.

Повернувшись з рейду, чота отаборилася в районі села Жарків, де довгий час перебувала на відпочинку¹²³. 17 липня командування над підвідділом перебрав "Свобода", який ще не зовсім одужав після операції. Він продовжував оперувати на терені Підкамінь–Заболотці–Олесько. Тепер особлива увага зверталася на політично-пропагандивну роботу, з огляду на те, що в багатьох селах тих районів жили поляки, значна частина яких активно допомагала московським окупантам. Мешканці цих населених пунктів мало знали про збройну боротьбу українського народу. Так, зокрема, до середини серпня проведено пропагандистські збори в селах Побіч, Опаки, Верхобуж, Колтів, Кругів, Літовище, Маркопіль, Звижень, Чепелі. На зборах промови виголошував політвиховник чоти Володимир Батинчук – "Аркадій" та інші пропагандисти сотні та куреня.¹²⁴

Так, 20 липня у селі Чепелі мітинг з населенням проводив курінний пропагандист "Нечай". І це тоді, як у сусідньому селі партійні функціонери окупаційної влади проводили свій мітинг¹²⁵. На 27 липня був запланований мітинг у селі Звижень, однак провести його не вдалося, оскільки в селі в той день перебував великий гарнізон енкаведистів. Змінивши район дислокації, 28 липня пропагандист "Аркадій" проводив мітинг у селі Літовище, а 29 липня – в селі Маркопіль. У наступні дні такі мітинги відбулися у Звижені та інших навколишніх селах¹²⁶.

У другій половині серпня 1945 року почалися масові облави на комплекс Пеняцьких лісів та сіл. 17 серпня під таку облаву біля села Гута Верхобузька потрапили чота з сотні "Дружинники" під командуванням "Свободи" та чота з сотні "Витязі" на чолі з сотенним "Оверком". Така зведена повстанська група провела бій з більшовиками в лісі біля цього села. Облавників було близько трьох сотень. Бій тривав дві години. "Дружинники" пішли в контрнаступ і гнали московських людоловів понад 700 метрів до чергової лісової просіки. Переслідуючи ворога, стрільці та кулеметники стріляли у нього на ходу. Дальший погоні перешкодили ворожі кулеметні застави на просіці. Підвідділ зманеврував і відв'язався від ворога. Особливе героїство у цьому бою показали чотовий "Довбня", кулеметник "Заграва" та стрілець "Потап"¹²⁷.

¹²³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 26.

¹²⁴ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

¹²⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 26.

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

Облавники в цьому бою втратили 7 чоловік убитими¹²⁸ (за іншими даними – близько 30 чоловік убитими, серед них був один полковник, один майор та три лейтенанти)¹²⁹, тоді як повстанці мали лише одного стрільця вбитим (тяжко поранений, він підірвав себе гранатою, щоб не потрапити живим до рук ворога) та одного пораненим, який потрапив у полон¹³⁰.

Блокада лісів та облави тривали ще три тижні. Сотня "Свободи" в цей час діяла то поділеною на менші підвідділи, то знову цілісно, проте бойових операцій проти окупантів не припиняла¹³¹.

12 вересня в селі Волохи Пониковицького району група повстанців з сотні "Свободи", збираючи продукти для відділу, провела акцію фізичного виховання жителів села, які вислужувалися перед окупаційною владою. Того дня дубових кийків скуштували кілька радянських службовців та "активістів" села¹³².

У цей період вдалу операцію зі здобуття зброї провів один рій із чоти "Козака", який 22 вересня під час засідки біля села Пониква знищив командира саперного підрозділу Червоної армії, а чотирьох мінерів роззброїв. Стрільці долучили до них ще 28 неозброєних саперів і провели з ними мітинг, під час якого пропагандисти роз'яснили їм ідеї повстанського руху. Після цього солдатів відпустили. Під час цієї акції було здобуто 5 автоматів ППШ, 9 гвинтівок, 1 наган, 760 патронів до автоматів ППШ, 1 компас, 1 уніформу та 2 пари взуття¹³³.

25 вересня 1945 року в лісі біля села Літовище під час облави рій старшого вістуну "Хмари" (ймовірно, що це Іван Рижий з села Суходоли Пониковицького району¹³⁴) звів сутичку з переважаючими силами ворога. У цьому бою більшовики втратили сім чоловік убитими та четверо пораненими, тоді як повстанці не зазнали жодних втрат. Особливо відзначилися у цьому бою ройовий "Хмара", кулеметник "Каганович" та стрілець "Заяць"¹³⁵.

Наприкінці вересня–на початку жовтня 1945 року на масив Пеняцьких лісів енкаведисти знову проводили широкомасштабну облаву, і сотня "Свободи", щоб уникнути відкритого бою, розділилася на рої і так діяла до 16 жовтня, коли знову об'єдналася для проведення спільних бойових дій¹³⁶.

¹²⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 26.

¹²⁹ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

¹³⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 26.

¹³¹ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

¹³² ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 173.

¹³³ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

¹³⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 175.

¹³⁵ ВО 2 "Буг". Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літонисус УПА.

¹³⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 27.

У цей час особливу увагу командування УПА почало приділяти питанню пропаганди серед стрільців та старшин УПА, мирних жителів. Так, 30 вересня 1945 року сотенний "Свобода" проводив нараду із пропагандистами сотні з питань проведення агітаційної роботи серед стрільців та старшин сотні, мирного населення. На нараді були присутні сотенний пропагандист "Волін" та чотовий пропагандист "Аркадій". Вже 17 жовтня таку нараду при штабі командира сотні "Свободи" проводили двоє теренових провідників (один з них "Лукаш"). Ця нарада тривала чотири дні. На ній були присутні теренові провідники, сотенний "Свобода", пропагандисти "Волін", "Мор", "Аркадій"¹³⁷.

2 листопада 1945 року один рій зробив засідку на вісьмох енкаведистів-кіннотників. В результаті засідки двох облавників було вбито, а решта панічно втекли¹³⁸.

Восени 1945 року курінного "Шугая" було направлено в інший терен. Штаб УПА ВО 2 "Буг", переводячи Григорія Котельницького – "Шугая", який був командиром ТВ "Пліснесько", в інші терени на посаду командира ТВ "Яструб", виходив з тих міркувань, що останній завдяки своїм організаторським здібностям зможе перетягнути туди деякі підлеглі йому відділи УПА та переправити запаси зброї, яких у тих краях не вистачало¹³⁹. І ці сподівання мали під собою ґрунт. Вже 3 листопада 1945 року сотенний "Свобода" отримав наказ від курінного "Шугая" передислокуватися на зимівку в Перемишлянський та Рогатинський райони¹⁴⁰. Проте виконувати цей наказ довелося вже новому командиру сотні УПА "Дружинників" Ярославові Морозу – "Козаку" (ймовірно, що він родом із села Красне, що на Львівщині)¹⁴¹.

Увечері 6 листопада одна чота під командуванням самого "Свободи" зробила засідку на більшовиків у районі присілка Сади, що біля села Ясенів Пониковицького району. Однак уночі більшовики не з'явилися і вранці чота, знявшись з позиції, відступила. На присілку залишився лише сотенний "Свобода" з двома стрільцями для полагодження особистих справ¹⁴². Командира сотні також супроводжував комендант повітової боївки СБ Антон Дубас – "Оріх"¹⁴³.

"Свобода" мав намір перед відходом у рейд відвідати свою наречену. Проте сталася зрада. Зв'язкова "Свободи", яка була перед тим заарештована, не витримала тортур і виказала енкаведистам місце можливої

появи сотенного¹⁴⁴. Скориставшись з такої можливості, оперативники Пониковицького РВ НКДБ-НКВД влаштували там засідку й підготували облаву на цей присілок. Вранці 7 листопада 1945 року¹⁴⁵, зайшовши до хати господаря Бокси, "Свобода" потрапив у засідку, в якій сиділо п'ять досвідчених енкаведистів. Зрозумівши безвихідність становища, сотенний вирішив прийняти бій і тим самим прикрити відступ своїх побратимів. У цьому несподіваному нерівному бою хорунжий "Свобода" загинув, а стрільцям разом із пораненим "Оріхом" вдалося вирватися з кільця облави¹⁴⁶.

Жителька села Ясенів, довголітній в'язень сталінських таборів Ганна Думанська, згадуючи про загибель відважного сотенного "Свободи", говорила: "Хату спалили, тіло, над яким познущалися, відвезли в Заболотці. І не повстидалися зняти одяг. А на другий день старший стрибок у шкіряній куртці і таких підрайтованих шкірою штанах красувався. Дочку господаря Бокси, Ванду, по-звірськи катували й судили, родину вивезли в Сибір"¹⁴⁷.

Невдовзі після загибелі відважного командира сотні УПА був організований мітинг, на якому виступив пропагандист куреня "Нечай", пропагандист сотні Ярослав Бідюк – "Волін", референт пропаганди Бродівського повітового проводу ОУН Степан Кос – "Сурмач" та чотовий Ярослав Мороз – "Козак", рядові стрільці. В усіх промовах звучав заклик до помсти за смерть улюбленого командира, друга та побратима¹⁴⁸.

Після загибелі "Свободи" командування сотнею перебрав його заступник, колишній командир першої чоти "Козак"¹⁴⁹. Новий командир сотні за наказом Штабу Военної Округи 2 "Буг" повів сотню у рейд на терени Бібрецького району у розташування Тактичного Відтинку "Яструб", яким на той час командував поручик "Шугай".

Перед рейдом "Козак" розділив сотню на дві групи-чоти і перед кожною поставив окреме завдання. Згідно з наказом сотенного, першою у рейд 9 листопада вирушила чота "Бурі" (є припущення, що він був родом зі села Скваряви¹⁵⁰).

12 листопада 1945 року вслід за першою чотою в рейд вийшла і друга чота під командуванням "Вітра". З цією групою йшов і командир сотні "Дружинники" "Козак". По дорозі ця повстанська група проводила пропагандистські мітинги у населених пунктах. Перед селянами, як

¹³⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 27.

¹³⁸ ВО 2 "Буг". Записки до звіту. // Архів Літопису УПА.

¹³⁹ Там само.

¹⁴⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 27.

¹⁴¹ Там само. – Арк. 175.

¹⁴² ВО 2 "Буг". Записки до звіту. // Архів Літопису УПА.

¹⁴³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25420. – Арк. 16–17.

¹⁴⁴ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 202. – Арк. 40.

¹⁴⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25963. – Арк. 305.

¹⁴⁶ Там само. – Спр. П-25420. – Арк. 16–17.

¹⁴⁷ Думанська Ганна. Мешканці Ясенів Бродівського району у повстанському русі // Спогади записав Григорій Дем'ян у селі Ясенів Бродівського району.

¹⁴⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 52.

¹⁴⁹ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 29.

¹⁵⁰ Там само. – Спр. П-21235. – Арк. 89.

правило, виступав чотовий пропагандист Володимир Батинчук – "Аркадій"¹⁵¹.

У такий спосіб сотня в супроводі досвідчених теренових провідників перейшла через Олеський район, Станимирський ліс Глинянського району¹⁵² і 13 листопада¹⁵³ прибула у Романівські ліси Бібрецького району¹⁵⁴, де "Шугай" збирав цілий курінь¹⁵⁵. Звідси весь курінь перейшов до лісу біля села Кореличі Перемишлянського району, де розташувався на відпочинок. Саме тут 14 листопада 1945 року "Шугай" провів нараду із командирами сотень та чот¹⁵⁶, де й було прийнято рішення про розформування куреня на дрібніші підвідділи. По суті, саме з цього часу перестав функціонувати курінь УПА "Шугая"¹⁵⁷. Підвідділи отримали вказівки щодо районів дислокацій та проведення бойових дій.

Чота "Вітра" у складі 30 осіб після відпочинку була направлена влаштовуватися на зимівлю у села Перемишлянського району. По дорозі чотовий пропагандист "Аркадій" проводив мітинги в населених пунктах. Так, 15 листопада такий мітинг відбувся в селі Кореличі Перемишлянського району. Повстанського оратора тоді слухали понад 50 жителів¹⁵⁸.

Друга чота сотні "Козака" під командуванням "Бурі" перейшла у Рогатинський район Станіславської (тепер – Івано-Франківської) області, де також почала готуватися до зими¹⁵⁹.

На Перемишлянщині чота "Вітра" була поділена на рої, які були направлені у різні села району. Рої, своєю чергою, поділилися на ланки (3–4 стрільців), які копали собі схрони й готувалися до дій у зимовий період.

Чотовий пропагандист Володимир Батинчук – "Аркадій" з роєм Онуфрія Гриманюка – "Мухи" в супроводі підрайонного провідника "Свіста" та ще одного місцевого бойовика прибув у село Лагодів у розташування кущового проводу ОУН "Цвіркуна"¹⁶⁰ (ймовірно, що це Михайло Яремчишин¹⁶¹). "Цвіркун" розмістив рій Онуфрія Гриманюка –

"Мухи" у підлеглих йому селах. В цей час стрільцями рою були: Василь Данильчук – "Кравець" з села Боратин Підкамінського району¹⁶², Микола Семенюк – "Стрілька" з цього ж села¹⁶³, Іван Ільків – "Крилатий" з села Хватів Олеського району¹⁶⁴, Арсен Камінський – "Морозенко" з села Гаї Підкамінського району¹⁶⁵, "Гук", "Сорока", "Заграва", "Шибеник" та "Голота"¹⁶⁶.

На базі дій провідника "Цвіркуна" рій "Мухи" був поділений на групи по 2–3 особи й відведений у село Сивороги Перемишлянського району. Стрільці за чотири ночі збудували собі криївки у задалегідь визначених місцях та розмістилися в них¹⁶⁷. В одній з таких криївок, що була зроблена на господарстві Василя Капелюха, переховувалися чотовий пропагандист "Аркадій", ройовий "Муха" та стрілець "Кравець".

Біда прийшла несподівано. 4 грудня 1945 року облавники виявили схрон і кілька годин намагалися викурити повстанців з нього. Вони прострілювали схрон, кидали туди гранати, пускали ракети, однак приборкати повстанців їм не вдавалося. Повстанці ж здаватися відмовилися. Тоді біля входу в схрон підпалили солому, від чого повстанці втратили свідомість. Лише тоді енкаведистам вдалося їх захопити¹⁶⁸.

Після захоплення енкаведистами ройового "Мухи" командир чоти "Вітер" на його місце призначив Арсена Камінського – "Морозенка", який разом з п'ятьма стрільцями до травня 1946 року діяв у районі села Сивороги. У травні 1946 року рій був розформований, а його стрільці були направлені в різні райони Львівської області для виконання певних завдань. У вересні того ж року згідно з наказом командування УПА більшість вояків колишнього куреня "Шугая" була направлена в рідні терени для підсилення місцевих кущових боївків ОУН¹⁶⁹.

Взагалі зима 1945–1946 років для стрільців сотні була дуже складною. Села району були обсажені гарнізонами облавників. Ліси постійно прочісувалися каральними загонами НКВД-НКДБ. Це часто змушувало повстанців залишати свої криївки в лісах та населених пунктах і шукати більш надійного місця сховку, інколи навіть в інших районах. Так, наприклад, стрільці сотні "Козака" Теодозій Гром'як – "Горобець", родом зі села Салашки Підкамінського району та Василь Чорнобай –

¹⁵¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 27.

¹⁵² Там само. – Арк. 12.

¹⁵³ ВО 2 "Буг". Записки до звіту. // Архів Літопису УПА.

¹⁵⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-24856. – Арк. 16.

¹⁵⁵ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 25.

¹⁵⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 14.

¹⁵⁷ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 25.

¹⁵⁸ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 14.

¹⁵⁹ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 16.

¹⁶⁰ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 14.

¹⁶¹ Спогади Михайла Яремчишина, сина Василя, 1914 р. н. із с. Підгайчики Золочівського району // Записала Люба Романюк 17–18 грудня 2002 року в м. Львові.

¹⁶² Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965.–Арк. 77.

¹⁶³ Там само. – Спр. П-25894. – Арк. 197–198.

¹⁶⁴ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 25.

¹⁶⁵ Там само. – Спр. П-25894. – Арк. 188.

¹⁶⁶ Там само. – Спр. 1965. – Арк. 40.

¹⁶⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 14.

¹⁶⁸ Там само. – Арк. 207.

¹⁶⁹ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 25–26.

"Смик" із села Гаї Старобродські того ж району (тепер – село Гаї Бродівського району) після приходу гарнізону в село, де вони переховувалися, були змушені залишити криївку й податися в рідні терени. Тут вони влилися в лави місцевих кущових боївків ОУН і продовжували боротьбу¹⁷⁰.

Ще майже рік на теренах Воєнної Округи 2 "Буг" діяла сотня УПА "Дружинники", яка звела за цей час не один десяток боїв, мстила російським окупантам за смерть ушавленого сотенного "Свободи", за поневіряння, яких зазнав український народ. Лише у вересні 1946 року за наказом штабу УПА ВО 2 "Буг" поріділі підвідділи сотні були розформовані, а стрільці та старшини передані на поповнення тереновим боївкам ОУН та Самооборонним Кущовим Відділам¹⁷¹. Але боротьба не припинилася, вона тривала і примножувала героїчні сторінки нашої історії.

Ще добрий десяток років колишні стрільці та старшини сотні УПА "Свободи" боролися в лавах Збройного Підпілля ОУН-УПА проти російсько-більшовицьких опричників, сповідуючи гасло "Воля народам! Воля людині!". Більшість із них загинули, але не скорилися ненависній тоталітарній системі.

Так, зокрема, відомо, що останнім серед колишніх стрільців сотні УПА "Дружинники" загинув Іван Романич – "Дезертир", родом зі села Микити Підкамінського району. Це трапилося 23 квітня 1954 року на присілку Лукаші, що біля села Накваша Підкамінського району.

Українська земля берегтиме пам'ять про бойовий шлях сотні УПА, героїчні вчинки її старшин та стрільців.

¹⁷⁰ Там само. – Спр. П-30849. – Арк. 22–23.

¹⁷¹ Там само. – Спр. П-32066. – Арк. 26.

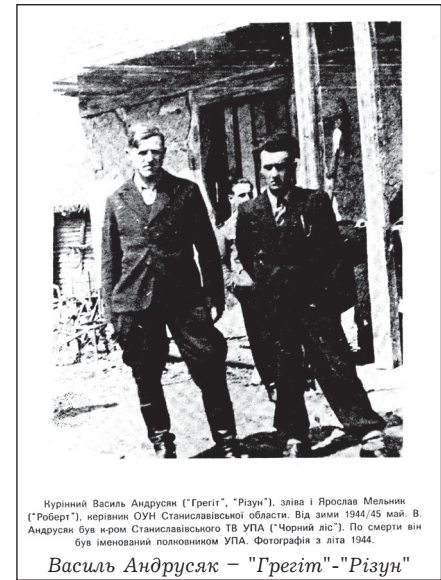
Руслан ЗАБІЛИЙ

НАРИС ІСТОРІЇ КУРЕНЯ "СКАЖЕНІ"

Скупі, лаконічні рядки упівської хроніки, окремі документи, коротенькі спогади – це все, що свідчить нині про діяльність одного з найкращих на Прикарпатті куренів УПА, про талант, неперевершеність легендарного командира Василя Андрусяка – "Грегота"- "Різуна", що у боях пройшов зі своїм куременем важкий шлях військовика від звичайного стрільця УНС до полковника УПА. Перший відділ УНС організував він на Снятинщині у липні 1943 року. Це була боївка із 17 осіб, яка відразу почала активно діяти. Цього ж місяця вона напала й розігнала шуцполіцію в м. Городенці. У серпні боївка розбила німецький гарнізон у Тисьмениці, а у вересні знищила мадярський каральний загін і отаборилася в Чорному лісі¹. За два місяці боївка виросла до 46 стрільців і у вересні 1943 року стала чотою². На листопад 1943 року відділ сягав чисельності сотні.

26 листопада 1943 року у Чорний ліс до "Різуна" прийшли з вишкільного куреня "Чорні Чорти" дві чоти: "Славка" та "Юрка". Привів ці підвідділи сотенний "Дон"³. Разом відділи нараховували близько 220 стрільців, тобто саме тоді, в листопаді 1943 р., було закладено основи загальновідомого згодом куреня "Скажені" під командою Василя Андрусяка – "Різуна". На той час німецька розвідка виявила скупчення повстанських відділів у Чорному лісі і 27 листопада 1943 року ворог вирішив оточити їх між селами Посіч та Завій⁴.

Вранці 27 листопада німці розпочали наступ із сіл Майдан, По-

Курінний Василь Андрусяк ("Грегот", "Різуна"), зліва і Ярослав Мельник ("Роберт"), керівник ОУН Станіславської області. Від зими 1944/45 май. В. Андрусяк був кером Станіславського ТВ УПА ("Чорний ліс"). По смерті він був іменований полковником УПА. Фотографія з літа 1944.

Василь Андрусяк – "Грегот"- "Різуна"

¹ Кічак І. Українське революційне підпілля на Коломиїщині // Визвольний шлях. – 1994 – Кн.3. – С. 319.

² Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–1949. Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – С. 64.

³ Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. – Т. 19: Карпатська група УПА "Говерля". Книга друга. – С. 127, 144.

⁴ Шанковський Л. Українська Повстанча Армія // Історія українського війська / Ред. І.Тиктор – Вінніпег, 1953. – С. 689.